

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». Том 24(63) №1. Часть 1 2011 г. С. 54 – 58

УДК 81'371

**КОНОТАТИВНО МАРКОВАНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ
ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
(на матеріалі сучасних українських газетних текстів)**

Ма Яньфей

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

У статті розглянуто конотацію словосполучень, вилучених із сучасних українських газетних текстів, а також досліджено роль культурної інформації у створенні конотації.

Ключові слова: конотація, лінгвокультурологія, словосполучення.

Українська лінгвокультурологія — відносно нова комплексна наука. Її основи закладено у працях О. Потебні [6; 7; 8] та М. Костомарова [5], орієнтованих на тлумачення етнолінгвістичного матеріалу як виміру національної культури. Становлення лінгвокультурології як наукової поліпарадигми, синтезу теоретичних засад лінгвістики, культурології, етнології, психології, фольклористики та поетики по-різному віддзеркалюється в національних гуманітарних сферах [2, с. 13]. Але до цього часу, лінгвокультурологічні дослідження в основному проводилися на матеріалах текстів художнього стилю. Звідси і впливає **новизна нашої роботи:** у статті проводитиметься вивчення зв'язку мови і культури на матеріалі вилучених із сучасних українських газетних текстів конотативно маркованих словосполучень. Як зауважила дослідниця Голянич М. І., «у різноаспектних інформаційних процесах, результатом яких є відповідний текст, важливу роль відіграє вміння передбачити актуалізацію конотативних компонентів значення, потенційно притаманних слову, формування асоціативно-образних мотивів, здатних розгортати імпліцитні мікротеми, маркуючи текст суб'єктивно-модальними нашаруваннями» [3, с. 196].

Основоположником лінгвокультурології вважають В. Гумбольдта, який заклавав основи етнолінгвістики. Український мовознавець О. Потебня, під впливом поглядів Г. Сковороди, М. Костомарова та інших, розвинув ідеї В. Гумбольдта про мову як діяльність духу народу, тобто колективної свідомості. У працях В. Ващенко, С. Єрмоленко, Н. Сологуб, В. Жайворонка, М. Кочергана, П. Гриценка, В. Кононенка та інших українська мова розглядається як скарбниця національної культури, а культура — як чинник формування мовних явищ і процесів [1, с. 3 – 5]. Про взаємозв'язок мови і культури П. Ю. Гриценко пише, що «мова як вербальний компонент культури залежить від культури, відображає її за допомогою наявного арсеналу засобів, реагує на зміни культури, видозмінюється разом із змінами її елементів і форм; одночасно і культура, особливо елементи духовної культури,

корелює з формами мовного вираження, залежачи певною мірою від останніх» [4, с. 67].

Як відомо, що українська лінгвокультурологія орієнтована на вивчення національно-культурної складової, мовної картини світу, мовної особистості з її компетенційними можливостями, отож постає потреба опрацювання проблематики національного психотипу, ментефактів, бачення рідної культури в собі та себе в цій культурі [1, с. 19]. Тому лінгвокультурологічні дослідження мовних одиниць передбачають урахування духовно-концептуальних, образно-метафоричних, символічних та інших знань як результату дії людської свідомості, світовідчуття, яке опирається на національно орієнтовані форми вираження. Серед понять, до яких звертаються мовознавці і культурологи, важливою для нашого дослідження є культурна конотація, яка допомагає виявити додаткові елементи смислу, модусу, оцінки в єдності з культурологічними показниками [2, с. 26 – 27].

Мета нашої роботи полягає у з'ясуванні засобів втручання культурної інформації у створення конотації. Для цього ми поставили такі **завдання**, як:

а) з'ясувати, які саме факти зі сфери історії, культури певного соціуму вплинули на формування конотації розглянутих словосполучень;

б) з'ясувати характер та особливості конотації досліджених словосполучень;

в) з'ясувати, у якій саме спосіб відбилася ця інформація у розглянутих мовленнєвих одиницях;

г) з'ясувати те, інформація з якої саме соціально-культурної сфери є основою конотації.

Проблема конотації як суб'єктивно орієнтованого компоненту семантики особливо тісно пов'язана з людським фактором в мові, а саме з тим, що людина, життя і діяльність якої протікає в деякому місті планети в певний історичний період і в конкретному соціумі, асоціює все пізнане в заданих координатах і з позиції самопізнання перш за все [9, с. 109].

Таким чином, з точки зору віддзеркалення культури у мовних одиницях, ми зробили таку класифікацію конотативно маркованих словосполучень, де для створення конотації активізуються: а) знання про історичні події та історичних осіб (*червневі тези Януковича, колективний Брежнев, помаранчеве минуле, потьомкінська демократія, сараєвський постріл*); б) алюзії на літературно-фольклорні факти (*бочковий інформаційний дьоготь*); в) асоціації з традиціями певного народу (*першотравневі клоунади*).

Як видно з вище наведеної класифікації, більшість словосполучень входить до першої групи. Одне з них — *червневі тези Януковича*. Автор, побудувавши аналогічне сполучення за моделлю «квітневі тези Леніна», провів таким чином паралель з початком радянських часів і натякнув на стиль керівництва, схожий на стиль керівництва за радянських часів.

Друге словосполучення вжите в такому контексті *Був у пізнорадянські часи політичний анекдот, суть якого становила фраза: Вчора, не приходя в сознание, тов. Л. И. Брежнев приступил к работе и провел заседание политбюро... Так от, у вівторок, 20 жовтня 2009 року, таким собі колективним брежнєвим був український парламент, який засвідчив свою повну і, боюсь, остаточну політичну*

непритомність (День, 22 жовтня 2009). Завдяки конотативному словосполученню *колективний брежнев* відображається образна характеристика роботи державного органу, а також авторська оцінка його діяльності. Вживання прізвища історичного політичного діяча як загального іменника свідчить про перехід характеристики, особливостей поведінки певної особи на загальновідоме явище.

Третє словосполучення ми зафіксували в контексті: *Офіційно Росія дистанціювалася від наших виборів, але душею вболівала за Януковича. Напевно, через гостру неприязнь спочатку до Ющенка, а потім через «помаранчеве» минуле до Тимошенко. І раптом прийшло прозріння, що обидва горіхи виявилися для них порожніми* (День, 16 лютого 2010). У цьому словосполученні сполучуються прикметник на позначення кольору і абстрактний іменник на позначення часу. Таке незвичне поєднання підштовхує розуміння складових елементів в переносному значенні, де відбувається семантична трансформація прикметника в символ певних подій найновітнішої історії України.

Наступне словосполучення вжите в такому реченні — *Янукович буде «потьомкінську демократію»* (Главред, 14 вересня 2010) — побудоване за аналогом відомого російського фразеологізма «потёмкинские деревни», тобто «фасадні, фальшиві, несправжні села». Цей вислів був лексикалізований: «потьомкінські села» означає обман. У словосполученні *потьомкінська демократія* зберігається самостійність обох компонентів. Конотація зосереджена у слові «потьомкінська», але вона властива даному слову тільки у сполученні або зі словом «села», або, як у нашому випадку, зі словом «демократія». Таким чином, автор не тільки дав характеристику демократії, а й показав як саме виявляється ця фальшивість, нагадавши читачам відповідні факти з історії держави. Завдяки такому способу передачі думки інформації, яку має передати певна мовна одиниця, стає більше, вона глибша, об'ємніша. Словосполучення виконує не тільки номінативну функцію, але й функцію передачі інформації, збудника емоцій тощо.

Останнє словосполучення першої групи вжите у такому реченні: *Є всі підстави вважати, що стаття журналіста, яка викликала такі суперечки, виявилася свого роду сараєвським пострілом, після якого почалося неабияке протистояння всередині російського правлячого класу* (День, 3 листопада 2009). Пряме значення цього словосполучення — «постріл, який пролунав у місті Сараєво». Згідно історії це Сараєвське вбивство, яке було використане Австро-Угорщиною і Німеччиною як привід для воєнного нападу на Сербію, що поклало початок першій світовій війні [10, Т. X., с. 31]. Ті асоціації, які пов'язані з цими подіями, спочатку створили зміст конотації, а потім призвели до розвитку переносного значення, яке властиве словосполученню в цілому: «поштовх до чогось поганого, агресивного; провокація». На сьогодні конотація перетворилася на значення.

До другої групи словосполучень зарахували такий випадок: *Чи став істивнішим від цієї ложки «зелених» бочковий інформаційний дьоготь, який щодня з натиском, що заслуговує на краще застосування, постачався минулого тижня з Москви?* (День, 12 травня 2010). Це алюзія на відому приказку про те, що «Ложка дьогтю здатна зіпсувати бочку меду». Автор переставив об'єми дьогтю і меду у вихідному фразеологізмі, де ложки дьогтю було достатньо, щоб зіпсувати цілу

бочку меду. В результаті такого витлумачення вимальовується абсолютно контрастна картина тій, яку передає вихідний фразеологізм, що ні в якому разі бочку дьогтю не врятує мед. Тобто велику кількість інформаційного бруду вже неможливо очистити нічим.

До останньої групи словосполучень зарахували такий випадок: *Втім, якщо серйозно, то першотравневі клоунади починають набридати, навіть попри цьогорічні новації* (День, 12 травня 2010). Якщо розглядати слова, які входять до складу цього словосполучення, окремо, то слово «першотравневий» має конотацію, тому що воно не тільки означає характеристику за календарним часом, але й містить у собі нагадування про важливе свято радянських часів з яскравим ідеологічним забарвленням. Типові словосполучення з цим словом, що активно вживалися ще не так давно, це: першотравнева демонстрація, першотравневі лозунги. Інший компонент словосполучення — «клоунада» — не має конотації. Проте результатом об'єднання цих лексем в одне словосполучення є яскрава експресивність, що базується на поєднанні конотації слова «першотравневий» з прямим значенням лексеми «клоунада». Очевидно, що слово «клоунада» вжите замість слова «демонстрація».

Зібраний та опрацьований матеріал свідчить про те:

1) базою для появи конотації у 80% відсотків випадків виступає саме інформація з історії, потім іде література, фольклор, традиція;

2) залучені до аналізу словосполучення — це: а) абсолютно нові (*колективний Брежнев, Сараєвський постріл, бочковий інформаційний дьоготь*); б) трансформація вже відомих словосполучень, шляхом заміни одного з компонентів (*червневі тези Януковича; потьомкінська демократія, першотравневі клоунади*).

Виявилися такі особливості самої конотація:

а) вона тільки інформативна або інформативна значною мірою (*потьомкінська демократія, сараєвський постріл, червневі тези Януковича*);

б) вона експресивно забарвлена (*першотравневі клоунади*);

в) вона більше спирається на знання про історичні події та історичних осіб ніж на алюзії на літературно-фольклорні факти та асоціації з традиціями певного народу.

Таким чином, проведене дослідження ще раз підтвердило, що інформація з культурно-історичної сфери життя людини відіграє значну роль у формуванні додаткових значень окремих слів та цілих словосполучень.

Література

1. Віталій К. І. Мова у контексті культури. Монографія. — Київ — Івано-Франківськ, 2008.
2. Віталій К. І. Українська лінгвокультурологія: Навч. посіб. — К., 2008.
3. Голянич М. І. Внутрішня форма слова і дискурс: Монографія. — Івано-Франківськ, 2007.
4. Гриценко П. Ю. Мова як акумулятор культури і одна з форм її вираження // Мові і культура. — К., 1986.
5. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія. — К., 1994.
6. Потебня А. А. Мысль и язык // Потебня А. А. Слово и миф. — М., 1989.

7. Потебня А. А. О доле и сродных с нею существах // Потебня А. А. Слово и миф. — М., 1989.
8. Потебня А. А. О некоторых символах в славянской народной поэзии // Потебня А. А. Слово и миф. — М., 1989.
9. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. — М., 1986.
10. Українська радянська енциклопедія. — К., 1980. Т.V.

Ма Яньфей. Коннотативно маркированные словосочетания как объект лингвокультурологического исследования (на материале современных украинских газетных текстов).

В статье рассмотрена коннотация словосочетаний, извлечённых из современных украинских газетных текстов, а также исследована роль культурной информации в создании коннотации.

Ключевые слова: коннотация, лингвокультурология, словосочетание.

Ma Yanfey. Connotative marked phrases as the object of lingocultural research (based on modern Ukrainian newspaper texts).

The article examines connotation of the phrases, which are used in the modern Ukrainian language newspapers, as well as the role of culture information for connotation formation.

Key words: connotation, lingocultural studies, phrase.

Статья поступила в редакцию 8 октября 2010 г.